

TIP BİLİMİ ALANINDA TÜRKÇE KULLANIMI

Hasan ÇOLAK

OGÜ Tıp Fak., İnfeksiyon Hastalıkları ve Kl. Mikrobiyoloji AB Dalı, Eskişehir

Tıp bilimlerinin ilklerinden olan Klinik Mikrobiyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları çok hızla gelişen ve sürekli olarak gündemde olan bir bilim dalıdır. Bu alanda eskiden dilimize girmiş olan ve sürekli yenileri giren sözcüklerin herkesin anlayabileceği bir dil ile yazılıp söylenmesi her zaman önemli olmuştur. Bu yolda birçok değerli bilim adamı çaba harcamıştır. Tüm bu çabalara karşın bilim alanımızda kullandığımız dilde çok fazla sayıda yabancı kökenli sözcük yer almaktadır. Hatta, dilimizin yazım kurallarında bazı değişikliklere ve yanlış kullanımlara da rastlamak olasıdır. Böyle bir kargaşadan kurtulunması her şeyden önce birbirimizi anlamamızda bazı kolaylıklar sağlayacaktır.

- Günümüzde Türk dillerinin 2 ana kümede toplandığını görmekteyiz.
1. Doğu Türk Dilleri: Bugün Orta Asya Türk ülkelerinde konuşulan Türkçe bu kümede yer almaktadır. Bunlardan birkaç örneği şöyle sıralayabiliriz: Türkmençe, Uygurca, Kazakça, Yakutça vb. Türkiye’de şu anda bazı topluluklar tarafından kullanılan Kırım Tatarcası ve Karaçay Türkçesi de yine Doğu Türk Dilleri kümesinde yer almaktadır.
 2. Batı Türk Dilleri: Bu kümenin 2 önemli kolu vardır: Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi. Osmanlıca’dan günümüz Türkçesine geçiş kolay olmamıştır. Ancak, günümüzde kullandığımız Türkçe’nin anlatım gücünü göz önüne aldığımızda Türk Dil Devriminin ne denli başarılı olduğu hemen anlaşılacaktır. Bu denli hızlı bir gelişimde doğal olarak Devrimci Atatürk’ün başöğretmenliğinin yadsınamaz bir etkisi vardır. Atatürk tarafından kurulan ve 1980’li yıllara değin çok başarılı çalışmalar yapan Türk Dil Kurumunun emekleri saygıyla anılmalıdır. Türk Dil Devrimine karşı duranların bugün bile çok ciddi biçimde dilin yoksullaştığını öne sürmeleri kişisel kanıma göre yersizdir. Bu düşüncede olanlara Azerbaycan Türkçesi’nin bugün içinde bulunduğu durum ile Anadolu Türkçesini karşılaştırmalarını salık veririm. Anadolu Türkçesinin dünü ve bugünü üzerinde, ya da devrim öncesi ve sonrası durumu hakkında bir fikir edinilebilmesi için 1930’lu yıllarda yazılan tıp kitapları ile günümüzde yazılan Türkçe tıp kitaplarını kıyaslamalarını öneririm.

Dil canlı bir varlıktır. Türkçemizi ele aldığımızda ilk yazılı kaynakların 7. yüzyıla dayandığını görürüz. O kaynaklarda kullanılan dilin bugün Doğu Türk Dillerinin önemli bir kesiminin aslını oluşturduğunu görürüz. Anadolu Türkçesinde ise bu yazıtlarda kullanılan sözcüklerin ya değişime uğradığı ya da yerlerini başka sözcüklere bıraktığını görürüz. Ancak, dilin yapısal özelliklerini koruduğu da ortadadır. Yaşayan diller doğal olarak toplumsal, sanatsal ve bilimsel gelişmeler dolayısıyla birçok dilin etkisinde kalacaktır. Türkçede de öyle olmuştur. Anadolu’ya göçlerin yaşandığı dönemde bunun belirgin örneklerini görebiliyoruz. “Sakıngıl dostun gönül sırcadır sınımayasın; Sırca sınıldıktan geri bütün olası değil.” Yunus Emre’nin bu dizelerinde Horasan Türkçesinin etkileri çok belirgindir. Doğal olarak dil gelişmesini sürdürecektir. Ancak, dilin geliştirilmesi yerine yeni bir dilin konulması

geliştirme değil olsa olsa bir engellemedir. Buna Yunus Emre’nin çağdaşı olan büyük düşünür Mevlana Celaleddini Rumi’nin ünlü eseri Mesnevi’yi Farsça yazmasını örnek gösterebiliriz. Mevlana’yı bugünkü gelişmiş olanaklarımızla bile anlamakta zorlanıyoruz. Bir söylence anlatıldığı gibi Yunus’un Mevlana’ya “Uzun yazmışsın, ben olsam (Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm) derdim” biçiminde özetlediği Mesnevi’sini düşünmekte yarar vardır. Soyut kavramları bile bu denli güçlü biçimde anlatma olanağı olan bir dilin bir başka dile öykündürülmesini anlamak gerçekten güçtür. Bu nedendir ki Karamanoğlu Mehmet Bey’in başkaldırısı vardır. Yine bu nedenle çağlar boyu Türkçe kullanılmamasını yeren, ayıplayan insanların vardı. 13. yüzyılda Aşık Paşa bakınız ne diyor: “Türk diline kimseler bakmaz idi; Türklere hergiz gönül akmaz idi; Türk dahi bilmez idi bu dilleri; İnce yolu uzun menzilleri.”

Osmanlıca bir Türk dili midir? Bu soruya hemen hayır yanıtı verilebilir. Bu Osmanlıca’yı yadsımak, yoksaymak anlamında değildir. Ama, hem sözcük içeriği hem de dil yapısı bakımından Osmanlıca Türkçe olarak kabul edilemez. O bir imparatorluk dilidir. Türk halkı tarafından hiç kullanılmamıştır. Osmanlı bir dünya devletiydi. Bir ulus devlet değildi. Birçok ulusun yaşadığı bu topraklarda resmi dil, yazın dili, bilim dili birbirinden uzak, birbirini anlamayan toplulukların kullanıldığı diller oldu. Önceleri Arapça ve Farsça yoğunluklu olan Osmanlıca, Tanzimattan sonra özellikle toplumsal olaylarda batı dillerinin etkisinde kalmıştır. Şunun altını çizmekte yarar vardır: Anadolu halkı konuşulan bu dili anlamıyordu. Çünkü tüm zorlamalara karşın bu karışık ve karmaşık dili öğrenmemiştir. Belirli çevrelerin anlayıp konuştuğu bu dil hiçbir zaman Anadolu Türkçesi olamamıştır. Bunun çok güzel örnekleri vardır. Birbirinin çağdaşı olan divan şairleri ile halk ozanlarının birbirlerini anlamaları olanaksız gibi görünüyordu. Yine Tanzimattan sonra halkı aydınlatmak isteyen çok değerli, gerçekten sanatçılık katına ulaşmış bu insanların neyi anlatmak istediği hangi ölçüde halk tarafından anlaşılabilmiştir.

Gerçekten büyük sanatçılar olan Baki, Nef’i, Fuzuli, Ziya Paşa, Tevfik Fikret’ten yaşayan ne kaldı, okumuş dar bir kitlenin belleğinde kalanlardan başka? Bir de Yunus’u, Şah İsmail’i, Köroğlu’yu, Dadoğlu’yu hatta Veyssel’i düşünün. Okumuş, okumamış, kültürlü ya da değil, her kesimden insanımızın belleğinde birçok örneklerini bulabilirsiniz. İşte yaşayan Türkçenin gücüdür bu.

Dil devrimine şiddetle karşı çıkan bir dilbilimci “Bugün konuştuğumuz Türkçe’de %15’in altında Türkçe sözcük vardır. Yabancı sözcükleri dilimizden atarak Türkçenin sözcük dağarcığını daraltmanın ve Türkçeyi gelişmemiş bir kabile dili biçimine getirmenin gereği yoktur. Bugün Dünyanın en gelişmiş dili olan İngilizcenin bile kelimelerinin %50’sinin Fransızca olduğunu biliyoruz. Ama onların böyle bir çabaları yoktur. Dil devriminden 1980 yılına değin yapılan çalışmalar dilimizin yoksullaşmasına neden olmuştur.” Bu görüş tartışılabilir. Bilim insanları olarak bu görüşleri yok saymamız olanaksızdır. Pekiyi, bu savlar ne denli doğrudur? Bilim insanı şüpheciliği ile bunun üzerin-

de durmalıyız. Gerçekten dilde özleştirme çabaları konuştuğumuz,yazdığımız dilimize ne denli zarar vermiştir? Bu savların tümünü yadsımıyorum. Ama Türkçenin geliştirilmesi, varsıllaştırılması yolundaki uğraşları kesintisiz olarak bilim, sanat, ekin alanında sürdürülmesinin çok yararlı olacağına da yürekten inanıyorum. Eğer bu konuda çalışmazsak nasıl bir anlatım aracı bulacağız? Bazılarının dediği gibi uluslararası bir dil oluşturup tüm ulusların bu yolla anlaşabilmelerine olanak mı hazırlayacağız? Böylece,şimdiden dilimize girmiş bu tür sözcüklerin yaygın bir biçimde kullanılmasını sağlayıp bu görüşe destek mi vereceğiz?

Bu soruların tümüne yanıtım hayır olacaktır. Neden hayır? Çünkü:

1. Bir dilin gelişmesi ve varsıllaşması o dilin kullanım alanının, dolayısıyla anlatım yeteneklerinin gelişmesiyle doğrudan ilintilidir.
2. Bilim alanındaki yeniliklerin ve buluşların birlikte getirdiği yeni sözcükler hep olagelmıştır, doğal olarak bundan sonra da olacaktır. O zaman bunları olduğu gibi alalım mı? Elbette bu durumda yapılacaklar vardır. Dil devriminin ilk yıllarında çok örnek yaşanmıştır. Yeni bir buluş olan uçak önce Arapça uçan nesne anlamında tayyare olarak dilimize girmiş, sonra bunun uçak olarak kullanılması daha uygun olacağı anlaşılmıştır. Günümüzde tayyarenin uçak olduğunu bilen insanların sayısı hızla azalmaktadır. Günümüzde bilgisayar ve bilgisayarla iletişim alanında hızlı bir türkleşme yaşamaktayız. Neden tıp biliminde de bu tür uygulamalar olmasın? Bu konuda çok yoğun çaba içindeki bilim insanlarının varlığı sevindiricidir. Teknik terimlerin yerine türkçe karşılıklar bulmak dilimizin sözcük dağarcığını arttıracaktır.
3. Yeni sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmak her zaman olanaklı olmayabilir. Ya da yeni sözcük kullanımı tutmayabilir, kabul görmeyebilir. O zaman ne yapmalıyız? Bu terimi, sözcüğü türkçe yazım kurallarına uygun olarak kullanmalı, o kurallara göre yazmalıyız. Bunun için bir birlik sağlanabilmesi için de Türkçe Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazıp okumalıyız. Örnek çok yakınımızda: Enfeksiyon mu, infeksiyon mu? Türkçe Yazım Kılavuzu hangisini gösteriyor? Enfeksiyon. O zaman bu kural değişmediği sürece enfeksiyon olarak yazıp okumalıyız.
4. Kısaltmalarda ve bu kısaltmaların okunmasında da önemli sorunlar var. Bazı durumlarda kısaltmalar Türkçe olmasına karşın yabancı dilde okunuyor. Örnekte bilgisayarlı beyin tomografisi. Bunun okunuşu be te biçiminde olmalıdır. Ancak, anlaşılmaz bir biçimde bi bi ti olarak okunuyor. Neden A.B.D., yu es ey (U.S.A) biçiminde okunur? Buna da yanıt vermek zordur.
5. Yapılanların bir kısmı özentidir? Ne yazık ki yanıt çoğu kez evettir. Yoğunluk yerine dansite, uzlaşa yerine konsensüs, özgeçmiş yerine curriculum vitae (CV) vb. kullanılması özentiden başka ne olabilir ki? Dilimize özen göstermeliyiz. Yoksa yok olup gidecek. Tüm bir toplumun ekini, birikimi yitecek. Özen yerine özentiler hiç şüphesiz dilimizin yoksullaşmasına katkıda bulunacak.
6. Yabancı sözcükleri sıkça kullanmak, türkçelerinin yerine onları seçmek bizim çok bildiğimizi mi gösterir? Tam tersi Türkçeyi bilmediğimizi gösterir. Bunlar bizi daha bilgili göstermez. Olsa olsa anlaşılmanmamızı sağlar.
7. Dilimize yerleşmiş sözcükleri ille de Türkçe kökeninden türetilmiş sözcüklerle değiştirilmesi her zaman sağlıklı ve olumlu bir so-

nuç verir mi? Bu konuda bitmeyen bir çabamız olmalı,ancak bir-birimizi anlamaya da özen göstermeliyiz. Dilimize yerleşmiş olan doktor veya hekim yerine dirimden köken alan dirger sözcüğü sorunumuzu çözmekte ne denli yararlı olacaktır? Şu örneği değerlendirmenize sunuyorum: "Karınca içitinde durgalandığı bilinen doku kesitlerinin odun kanı- tan kızılıyla boyanmış anıktantıları ışık ufakgörecinde incelenmiştir." Kanımca bu da bir yaklaşımdır. Yazarının da dediği gibi binlerce sözcükten birkaçının bile benimsemesi ve kullanılması bir kazanç olacaktır.

NE YAPMALI, NASIL YAPMALI?

Günlük yaşantımızda soyut, somut tüm kavramları, duygu ve düşüncelerimizi aktarmakta, anlatmakta Türkçe kullanmalıyız. Buna özen göstermeliyiz. İletişim araçlarıyla dilimizin doğru kullanımını desteklemeliyiz. Ne yazık ki dilin en çok kirletildiği ve kirliliğin yayıldığı alanlar buralardır. Bilim, sanat, ekin insanları yaygın olarak kullanılan iletişim araçlarında Türkçeyi doğru kullanmaya çabalarlarsa dilimizin yabancı sözcüklerin egemenliğinden kurtulması, varsıllaşması ivme kazanacaktır.

Bilim insanları olarak ne yapalım?

1. Türkçe yapısı, sözcük dağarı ve sözcük türetme özellikleriyle bir bilim dili olma özelliklerini taşımaktadır. Bu özelliklerden yararlanarak yeni sözcük üretmek, sözcükleri farklı anlamlarda kullanmak, halk tarafından yaygın olarak kullanılan ancak bilim ve sanat alanında kullanılmayan sözcükleri arayıp bularak, Türkçede var olan ve günümüzde kullanılmayan sözcükleri gün ışığına çıkarmak bu çabalara örnek çalışmalar olabilir. Bunların örnekleri de vardır. Ali Püsküllüoğlu'nun Yaşar Kemal Sözlüğünü anımsayınız.
2. Bilim alanımızda kullanılan yabancı dildeki sözcük, terim ve deyimlerin Türkçe karşılıklarını bulma çalışmaları süreklilik göstermelidir. Çünkü, bilim sürekli gelişen ve değişen bir yaşam alanıdır. Bu çalışmalarda dilbilimcilerden yararlanmak gerekmektedir. Karşılık olarak bulunan sözcüklerin kullanımında, doğru yazılıp okunmasında bir uzlaşa sağlanmalıdır.
3. Üzerinde uzlaşa sağlanan bilim dili kurallarının yaşama geçirilebilmesi için bunları bilim alanımızdaki yayın organlarında, bilimsel toplantılarda ve derslerde kullanmalıyız. Özellikle yayın organlarında yayımlanacak araştırma yazılarının olanaklar ölçüsünde Türkçe olmasını sağlamalı ve denetimleri dil açısından da yapmalıyız.
4. İşimiz gereği insanların birçok sağlık sorunuyla karşı karşıyayız. Hastalarımız bize sorunlarını ve yakınmalarını Türkçe anlattıklarına göre biz de onlara Türkçeleştirilmiş tıp diliyle açıklamalar yapıp yanıtlar vermeliyiz. Bu tıp alanındaki Türkçe'nin yaygınlaşmasını ve geniş halk kitleleri tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bizim bu iletişimden elde edeceğimiz dil açısından kazanımlar da olacaktır.
5. Tıp alanında eğitim dilinin Türkçe olmasını sağlamalıyız. Bu, yabancı dil öğrenmemeliyiz biçiminde yorumlanmamalıdır. Elbette bilim insanlarının en az bir, hatta birkaç yabancı dili öğrenmesinde sayısız yararlar vardır. Eğitimin yabancı dilde yapılmasının getirdiği çok önemli sorunlar vardır. Bunları da yok sayamayız.